

24 вересня 2016

«...доконала його Москва»

150 РОКІВ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

ПОСТАТЬ. Для більшості з нас провінційний Симбірськ насамперед асоціюється з місцем народження Ульянова (Леніна), а не з містом, куди царська влада заслала видатного українського історика і автора фундаментальної «Історії України-Руси». До речі, на відміну від СРСР, в якому найважливішу наукову працю Михайла Грушевського ніколи не перевидавалися, у Російській імперії початкові томи цього фундаментального дослідження благополучно пройшли цензурні перепони і вийшли друком. Пояснюють це суто академічним стилем викладу, що так само, як у випадку з першими російськими перекладами «Капіталу» Карла Маркса, не викликав у цензорів жодних підозр у «крамолі».

Натомість «Історія України-Руси» стала для українців не менш революційною книгою, ніж марксистська теорія, адже вперше чітко й доказово ствердила, що «Володимиро-Московська держава не була ані спадкоємницею, ані наступницею Київської Русі». Грушевському не забракло таланту й мужності заявити, що «пришивано куски історії українського народу до історії державного життя польського чи великоросійського народу, і вона розпалася на низку розірваних, позбавлених всякого зв'язку епізодів. Навпаки, вона стає органічною цілісністю, коли в основу кладеться соціальний і культурний процес» корінного населення України.

Не дивно, що «оцінкою заслуг» Грушевського з боку царської влади стало його заслання до Симбірська, згодом замінене на Казань і нарешті Москву. Натомість в Україні видатного історика і патріота після повалення царизму заочно обрали головою Української Центральної Ради. На чолі неї соціаліст і федераліст Грушевський пройшов складний шлях від ефемерної віри у єдність із російськими «братами по класу» до усвідомлення необхідності самостійної України, проголошеної фактично в унісон артилерійському обстрілу Києва червоноармійськими окупаційними ордами.

Можна і потрібно ставити на карб першому очільнику відродженої української держави соціалістичний романтизм і марні сподівання на дружбу з «братським російським народом», чий великодержавний шовінізм наочно продемонструвала агресія червоної Росії як проти України, так і всіх без винятку сусідів — Польщі, Фінляндії, республік Прибалтики та народів Кавказу і Середньої Азії. Однак не варто забувати, що саме

Грушевський першим на офіційному рівні чітко означив межі майбутньої української держави та наполіг на негайному проголошенні її самостійності, щоб «поставити боротьбу з Совітом Народних Комісарів і більшовицькими бандами на справжній ґрунт — війни Великої Росії на знищення України».

Мало хто знає, що під час триумфального повернення Грушевського з Москви до Києва дивним чином спалахнув вагон, у якому їхала родина заочно обраного голови Центральної Ради. Лише щаслива випадковість врятувала людей, а весь багаж із рукописами науковця, бібліотекою і речами пішов за димом. Уже після повалення маріонетковим режимом Скоропадського Центральної Ради, як згадував Грушевський, «якийсь москаль хотів пробити мене багнетом, прокравшись до мене, але замість мене зранив мою жінку».

Після проголошення у квітні 1923 року XII з'їздом РКП(б) курсу на коренізацію, що набула в Україні форми українізації, видатний історик вирішив повернутися з еміграції на рідну землю. Він добре усвідомлював небезпечність цього кроку, але прагнув бути максимально корисним українському народу, працюючи на науковій ниві, де найбільш повно відкрився його талант дослідника.

Грушевському вдалося написати ще кілька томів «Історії України-Руси», однак, на відміну навіть від царської «тюрми народів», перевидання цієї праці в УСРР вирішили «відкласти до відповідного моменту», який за радянських часів так і не настав. У березні 1931 року науковця арештували. Причому на документах заведеної на нього кримінальної справи є помітки: «Отправлено тов. Сталину».

Втім, вусатий вождь ще побоювався реакції Заходу на знищення колишнього голови Української Центральної Ради, а тому, так само як згодом Довженку, обрав Москву місцем «почесного заслання» Грушевського. Реакцією на розпачливий лист науковця до голови Раднаркому СРСР стало відправлення видатного історика «на відпочинок». У санаторії Кисловодська вже пенсійного віку пацієнту чотири рази прооперували банальний карбункул, довівши справу до зараження крові. Як відверто скаже на похороні Грушевського Максим Рильський, покійний все життя «боровся за Україну, а помер на чужині. Таки доконала його Москва».

Матеріал підготував Віктор ШПАК,
«Урядовий кур'єр» (ілюстрації надані автором)